

Sprawozdanie z konferencji typologicznej w Rabsztynie i Szczecinku

Pierwsze nieoficjalne spotkanie typologów i fitosocjologów nastąpiło w czerwcu 1952 r. z inicjatywy doc. dr Wł. Matuszkiewicza, którą podjął Instytut Badawczy Leśnictwa. Spotkali się na terenie Puszczy Białowieskiej i Puszczy Tucholskiej: inicjator spotkania doc. dr Matuszkiewicz z asystentami oraz prof. dr L. Mroczkiewicz z grupą pracowników Zakładu Urządzania Lasu IBL. Już pierwsze bezpośrednie spotkanie fitosocjologów i typologów wykazało, że między kierunkiem fitosocjologicznym, reprezentowanym przez doc. dr Matuszkiewicza a typologią reprezentowaną przez dr L. Mroczkiewicza nie ma istotnych różnic, a rozbieżności wynikają z celów, jakie stawiane są typologii i fitosocjologii przy klasyfikacji siedlisk leśnych. Typologia bowiem stara się rozklasyfikować siedliska leśne zgodnie z potrzebami praktyki leśnej, podczas gdy fitosocjologia rozklasyfikowuje zespoły leśne przy uwzględnieniu różnic w składzie gatunkowym roślin.

Spotkanie fitosocjologów i typologów na szerszej płaszczyźnie nastąpiło we wrześniu 1952 r. na Zjeździe Sekcji Socjologii i Ekologii Roślin Polskiego Towarzystwa Botanicznego w Białowieży. Na zjeździe tym uzewnętrzniły się dawne uprzedzenia, jakie istniały między fitosocjologami i typologami. Ogół fitosocjologów nie mógł zrozumieć potrzeby istnienia klasyfikacji typologicznej obok klasyfikacji fitosocjologicznej. Zjazd podjął uchwałę zorganizowania konferencji typologicznej w r. 1953, która miała stworzyć platformę dla współpracy fitosocjologów z typologami na odcinku wydzielenia i klasyfikowania siedlisk leśnych i zespołów leśnych.

W grudniu 1952 r. Sekcja Socjologii i Ekologii Roślin PTB zwróciła się do Instytutu Badawczego Leśnictwa z prośbą o zorganizowanie konferencji typologicznej. Zorganizowania tej konferencji podjęto się na wniosek IBL Polskie Naukowe Towarzystwo Leśne, powołując Komitet Organizacyjny Konferencji i zapraszając do tej konferencji również Polskie Towarzystwo Gleboznawcze. Dzięki poparciu Polskiej Akademii Nauk i uzyskaniu dotacji, konferencja została zorganizowana.

W porozumieniu z Komitetem Organizacyjnym konferencji fitosocjologicznej postanowiono zorganizować konferencję typologiczną w dwu terminach, w pierwszym — w kwietniu 1953 r. w Rabsztynie, bezpośrednio po konferencji fitosocjologicznej w Krakowie oraz w drugim terminie — w Szczecinku w maju 1953 r. Opracowanie referatów na konferencję powierzono osobom zaproszonym przez Polskie Towarzystwo Botaniczne, Polskie Towarzystwo Geologiczne i Polskie Naukowe Towarzystwo Leśne, a mianowicie: referat omawiający całokształt założeń fitosocjologicznych w klasyfikacji zespołów leśnych z uwzględnieniem stosowania metodyki — dr A. Medweckiej-Kornasiowej, referat omawiający założenia klasyfikacji siedlisk leśnych — prof. dr M. Kwinichidze. Referaty omawiające założenia typologii leśnej opracowali — dr B. Alexandrowicz i prof. dr L. Mroczkiewicz.

Założeniem konferencji było utrzymanie charakteru terenowego, a przeprowadzenie dyskusji w oparciu o uprzednio przygotowane powierzchnie pokazowe. Na podsumowanie wyników konferencji przewidziano ostatni dzień konferencji. Z uwagi na terenowy charakter konferencji postanowiono, że referaty nie będą na konferencji czytane, a rozesłane uczestnikom konferencji na dwa tygodnie przed jej terminem. W ten sposób uczestnicy konferencji mogli się przygotować wcześniej do dyskusji.

Konferencja w Rabsztynie została przygotowana ze strony fitosocjologicznej przez dr A. Medweką-Kornasiową, ze strony typologicznej i gleboznawczej przez dr B. Alexandrowicza. Na terenie zostały wybrane wspólnie płyty 12 zespołów leśnych, które zostały scharakteryzowane niezależnie od siebie przez fitosocjologów i typologów. Wyniki analiz były doręczone wszystkim uczestnikom konferencji bezpośrednio przed konferencją.

Konferencja w Rabsztynie odbyła się 25 maja 1953 r. Dyskusja w terenie była poprzedzona krótką charakterystyką fitosocjologiczną, gleboznawczą i typologiczną ogłą-

danego płatu zespołu leśnego. Prowadzona zaś była w oparciu o referaty dr A. Medweckiej-Kornasiowej i dr B. Alexandrowicza oraz o tezy, wysunięte do dyskusji przez dr T. Tramplerę. Konferencja wykazała, że jednostki klasyfikacji typologicznej nie pokrywają się z jednostkami klasyfikacji fitosocjologicznej, jakkolwiek obie klasyfikacje są zbieżne w określaniu siedlisk leśnych i ocenie ich przydatności dla produkcji leśnej. Jednocześnie wykazano, że aby móc wykorzystać badania fitosocjologiczne dla potrzeb gospodarstwa leśnego należy metodykę fitosocjologiczną uzupełnić niektórymi elementami taksacyjnymi, ważnymi dla charakterystyki produkcyjnej siedlisk. Ponadto konferencja wykazała rolę, jaką może odegrać gleboznawstwo przy klasyfikacji siedlisk leśnych. Konferencja, nawiązując do referatów wygłoszonych na konferencji fitosocjologicznej w Krakowie, przyczyniła się do wyjaśnienia zamówienia społecznego leśnictwa odnośnie prac badawczych w zakresie socjologii i ekologii zespołów leśnych. Konferencja typologiczna w Rabsztynie wykazała odrębność założeń klasyfikacji typologicznej i fitosocjologicznej, wskazując na gospodarczy charakter tej pierwszej.

Konferencja w Szczecinku odbyła się w dniach 18—21 czerwca 1953 r. Została ona przygotowana przez grupę fitosocjologów pod kierunkiem prof. dr Z. Czubińskiego i przez grupę gleboznawców pod kierunkiem prof. dr M. Kwinichidze oraz przez grupy typologów pod kierunkiem prof. dr L. Mroczkiewicza. Wybrano 15 płątów zespołów roślinnych, które zostały rozklasyfikowane przez fitosocjologów, typologów i gleboznawców. Podobnie jak w Rabsztynie dyskusję poprzedzało krótkie omówienie i scharakteryzowanie płątów zespołów roślinnych, a uczestnicy konferencji dysponowali wynikami poprzednio wykonanych analiz. Dyskusja w terenie odbywała się na tle referatów, przygotowanych na konferencję w Rabsztynie, z tym że referaty prof. Kwinichidze i prof. Mroczkiewicza poszerzyły i pogłębiły dyskusję.

Dyskusja wykazała, że nie ma zasadniczych różnic między fitosocjologami, gleboznawcami i leśnikami w zapatrywaniu na istotę lasu, jako elementu kompleksowego. Różnią się oni jedynie podejściem do przedmiotu badań, co jest zrozumiałe z uwagi na różne zadania, jakie stawia sobie fitosocjologia, gleboznawstwo i typologia leśna. Analiza wybranych w lesie powierzchni pokazowych, przeprowadzona niezależnie przez fitosocjologów, gleboznawców i typologów wykazała, że:

- 1) klasyfikacja musi być oparta na jednostkach rejonizacji przyrodniczo-leśnej;
- 2) między typologiczną i fitosocjologiczną klasyfikacją zespołów leśnych istnieje zbieżność;
- 3) jednostki klasyfikacji fitosocjologicznej i typologicznej pokrywają się, jakkolwiek są to z punktu widzenia fitosocjologów jednostki różnego rzędu klasyfikacyjnego — facje, podzespoły, zespoły, a nawet parę zespołów może się mieścić w jednej jednostce typologicznej;
- 4) poznanie dynamiki zespołów leśnych przez fitosocjologów jest jeszcze zbyt słabe, by dać leśnikom wskazówki, w jakim kierunku idą naturalne procesy;
- 5) dla sklasyfikowania gleby konieczne są dłuższe opisy, charakteryzujące pochodzenie, skład mechaniczny, typ gleby oraz stosunki wodne;
- 6) istotne różnice w pochodzeniu skały macierzystej gleby, w typie gleby, składzie mechanicznym lub stosunkach wodnych powodują, że dana gleba leśna może być zakwalifikowana do odmiennych jednostek typologicznych i fitosocjologicznych; i odwrotnie istotne różnice w jednostkach typologicznych i fitosocjologicznych nie zawsze pociągają za sobą powiązanie tych jednostek z różnymi glebami;
- 7) klasyfikacja gleboznawcza dobrze ujmuje procesy, gorzej charakteryzuje produktywność siedlisk.

Ostateczne podsumowanie wyników konferencji można uzyskać zestawiając wypowiedzi prof. Kwinichidze z PTG, prof. Pawłowskiego z PTB i dr. L. Mroczkiewicza z PNTL.

Prof. Kwinichidze stwierdził, że tymczasowa robocza klasyfikacja gleb leśnych, ustalona przez PTG w r. 1946/47 jest już obecnie niewystarczająca i niezupełnie odpowiada wymaganiom stawianym organizacji gospodarstwa leśnego, budującego się na podstawach typologii lasu.

Konieczne jest:

- a) uzupełnienie i ustalenie nowych genetycznych typów gleb (np. czarne ziemie leśne, gleby darniowo-bielicowe);
- b) szczegółowe zdefiniowanie i scharakteryzowanie typów glebowych w już stosowanej klasyfikacji (np. bielice, gleby brunatne, mursze itp.);

- c) ustalenie jednakowej nomenklatury i systematyki gleb dla wszystkich prac kartograficzno-gleboznawczych;
- d) ustalenie jednakowej metodyki badań (pobieranie próbek itp.);
- e) ustalenie jednakowego znakowania i opisów profili glebowych, charakteryzujących utwory glebowe;
- f) zwrócenie uwagi na konieczność zorganizowania stacji gleboznawczych;
- g) przygotowanie kadr gleboznawców naukowców i dla praktyki;
- h) opracowanie podręcznika dla leśników.

Należy zlikwidować istniejącą jeszcze różnorodność terminologii i klasyfikacji gleb. Przy wprowadzaniu nowej terminologii powinno być podane dobrze przemyślane uzasadnienie. Używane przez niektórych autorów terminy, jak szarozioomy i popiołozioomy nie są słuszne, ponieważ nie ma u nas warunków do wytworzenia się takich gleb, jeśli powyższą nomenklaturę używać w sensie stosowanym w Związku Radzieckim. Terminy takie wprowadzają tylko zamęt.

Prof. Pawłowski podsumował wyniki konferencji w następujących słowach: „Jeśli zadamy sobie pytanie, czy konferencja nasza była potrzebna i czy spełniła swoje zadanie, to odpowiedź wypadnie pozytywnie. Jest to również przekonanie wszystkich fitosocjologów biorących udział w konferencji. Pozytywny wynik leży przede wszystkim w tym, iż nastąpiło zbliżenie się socjologów roślin, leśników i gleboznawców. W ciągu naszych wędrówek po lasach coraz wyraźniej zaznaczała się jedność poglądów. Mogliśmy się przekonać, że oceny typologów i fitosocjologów są zbliżone. Były wprawdzie niewielkie różnice, które wymagać będą uzgodnienia, ale ich istnienie jest pozytywne. Wynik ten jest tym cenniejszy, iż oglądane przez nas powierzchnie były nieraz bardzo trudne, a jeśli mimo tego klasyfikacja wykazała jedność, jest to dowodem, że nie ma zasadniczych rozbieżności między nami i że to zbliżenie ma wszelkie dane dalszego rozwoju. Perspektywy współpracy nigdy nie były tak bliskie, przy czym na podkreślenie zasługuje fakt wzajemnego zaufania.

Szczególnie ważnym objawem naszej konferencji było to, iż główny nacisk położono na teren. Leśnictwo i fitosocjologia są naukami wybitnie terenowymi, a dyskusja w czterech ścianach będzie wtedy owocna, jeśli dane do niej czerpiemy z terenu, podobnie jak drzewo ciągnie soki z ziemi. Jeśli powstaną jakiegokolwiek różnice zdań należy szukać rozstrzygnięcia w terenie. Nawiązana teraz współpraca potrzebna jest dla obu stron i powinna dalej rozwijać się.

Sekcja fitosocjologiczna PTB zamierza przystąpić w najbliższym czasie do opracowania przewodnika do badania najważniejszych zespołów, przy czym swoją gotowość w tych opracowaniach zgłosili dr Kornaś i prof. Matuszkiewicz, którzy wezmą na siebie główny ciężar pracy. Istnieją również konkretne projekty współpracy między fitosocjologami a typologami, jak to m. in. słyszeliśmy z ust prof. Motyki. Sekcja fitosocjologiczna zamierza zwrócić szczególną uwagę na zespoły zaliczone do borów, borów mieszanych i lasów mieszanych. Do prac tych konieczne będą ramy organizacyjne — powołanie komisji, która by sprawę typologii powiązała z fitosocjologią, np. w ramach PNTL lub PAN. Jednym z ważnych postulatów jest zapewnienie sobie możliwości osobowych dla tych prac. Najlepiej będzie, jeśli przy poszczególnych instytutach powstaną możliwości zatrudnienia osób oddanych badaniom socjologii roślin.

Konferencja doszła do skutku dzięki współpracy PTB z PNTL w sposób godny najwyższego uznania, za co wyrażam PNTL w imieniu sekcji Socjologii i Ekologii Roślin PTB szczerze podziękowanie. Specjalne podziękowanie należy się kolegom z Poznania za dobre i staranne przygotowanie socjologiczno-roślinne i gleboznawcze“.

Prof. Mroczkiewicz podkreślił, że tak bieżąca konferencja, jak i poprzednie zwoływane były dla jednego głównego celu — dla dania gospodarstwu leśnemu jak najszerszego oparcia o przyrodnicze podstawy produkcyjne. Przyrodniczą jednostką produkcyjną powinien być w przyszłości typ lasu w rozumieniu typu biocenozy leśnej, obejmującej siedlisko oraz zoo- i fitocenozę. Drzewostan jako pojęcie podstawowej gospodarczej jednostki produkcyjnej musi ustąpić szerszemu pojęciu — pojęciu lasu. Typologia ujmuje siły produkcyjne z punktu widzenia siedliska, tj. klimatycznego i glebowego oraz fitocenologicznego — tzn. fitocenozy, ze szczególnym uwzględnieniem warstwy drzew, tj. drzewostanu. Postulaty typologii w odniesieniu do makrosiedlisk, a głównie do makroklimatu, są uwzględnione w podziale Polski na jednostki dzielnicowe przyrodniczo-leśne.

Pełne wykorzystanie gleboznawstwa leśnego wyraża się w dwóch formach:

1) ustalenie klasyfikacji gleb, umożliwiającej pewne powiązanie jednostek typologicznych z jednostkami klasyfikacji gleb;

2) uprzystępnienie takich metod rozpoznawania gleb leśnych, które byłyby stosowane w praktyce leśnej.

W odniesieniu do fitosocjologii roślin typologia leśna wysuwa postulaty w sprawie ustalenia ram i hierarchii klasyfikacyjnych jednostek, lub — ściślej mówiąc — skorelowania podstawowej jednostki typologicznej — asocjacji z podstawową jednostką typologiczną — typem lasu. Uwzględnione przy tym muszą być potrzeby praktyczne leśnictwa, które mogą wymagać dalszego rozdrobnienia pewnych zespołów, względnie scalenia innych w jednostki wyższe. Każda jednak jednostka, czy to fitosocjologiczna, czy to typologiczna, musi odpowiadać w całości innej jednostce i nie może mieścić się w dwóch różnych jednostkach drugiego systemu klasyfikacyjnego. Poza tym fitosocjologia powinna dać leśnictwu określenie wartości ekologicznych komponentów zbiorowiska, które dałyby się wykorzystać dla celów praktyki leśnej.

W ciągu obydwu ostatnich konferencji, Krakowsko-Rabsztyńskiej i Szczecińskiej, na licznych konkretnych przykładach skonfrontowania wyników badania gleb, składu florystycznego i typologii, okazało się, co następuje:

1. Typologia w oparciu o fitosocjologię i gleboznawstwo charakteryzuje najpierw stan obecny konkretnego fragmentu lasu czy też płata fitosocjologicznego, czy też profilu glebowego i na tych podstawach ustala kierunek procesu rozwojowego, który służy za bazę do opracowania wytycznych gospodarczo-hodowlanych od ustalenia pożądanego składu gatunkowego aż do wyboru najwłaściwszego sposobu gospodarczego.

2. Drzewostan może mieć wartość typu tylko w warunkach pierwotnego lasu dla warunków wyraźnie i niewątpliwie zbliżonych do naturalnych.

3. Zespół roślinny ma bardzo duże, a często decydujące znaczenie przy zdefiniowaniu typów lasu. Uzgodnienie pod tym względem naszych poglądów na tej konferencji należy uznać za bardzo wielką zdobycz.

4. Siedlisko wyrażone przez gleby jest najważniejszym kryterium przy zdefiniowaniu typów, zwłaszcza tam, gdzie mamy przed sobą zniekształcone lasy, a takie przeważają na niżu.

5. Na tym tle wyróżniono pierwotnie 8 typów, które mają wprawdzie jedną nazwę dla całego kraju, różnią się jednak w zależności od tego, w jakiej krainie przyrodniczo-leśnej się znajdują, równocześnie jednak muszą być jednolite w ramach danej krainy.

Te ramowe typy siedliskowe lasu ulegną z czasem dalszemu podziałowi na różne jednostki klasyfikacyjne, w miarę dokładnego opracowywania ich przez gleboznawstwo, fitocenologię i typologię.

Im wcześniej uporamy się z wyjaśnieniem tych podstawowych zagadnień, im wcześniej nawiążemy ścisłą współpracę między gleboznawcami, fitosocjologami i typologami leśnymi, tym wcześniej wyda ona owoce w postaci szczegółowo wypracowanych typów lasu, tak bardzo potrzebnych dla gospodarstwa leśnego.

Ostateczne tezy sprecyzował dr Tramplera w sposób następujący:

Dla lepszego wykorzystania dotychczasowych osiągnięć fitosocjologii przez leśników na nowym etapie pracy oraz dla pogłębienia współpracy konieczne jest wysunięcie następujących tez:

1) opracowanie właściwej nomenklatury w języku polskim dla wyróżnionych przez fitosocjologów zespołów i innych jednostek klasyfikacyjnych;

2) znalezienie klucza do identyfikacji jednostek klasyfikacji fitosocjologicznej, ekologicznej oraz typologicznej i odwrotnie;

3) sprecyzowanie własności diagnostycznych warunków ekologicznych środowiska leśnego przez rośliny charakteryzujące (przewodnie) w rozumieniu fitosocjologicznym;

4) uwzględnienie w klasyfikacji fitosocjologii elementów taksacyjnych leśnych, w celu precyzyjnego ujęcia zdolności produkcyjnych siedlisk leśnych;

5) rozszerzenie badań nad ekologią zbiorowisk leśnych, a w szczególności nad zbadaniem bioekologii komponentów fitocenozy leśnych i korelacji między siedliskiem, runem i drzewostanem, dla wyjaśnienia roli wskaźnikowej roślin lub zespołów roślin charakterystycznych i panujących;

6) rozszerzenie badań nad dynamiką zespołów leśnych przez ustawienie szeregów zespołów zastępczych dla ustalenia kierunku rozwoju tych zespołów, co jest szczególnie ważne w lasach zniekształconych;

7) opracowanie jednolitej siatki klasyfikacyjnej i zdefiniowanie gleb leśnych z uwzględnieniem potrzeb gospodarki leśnej, a w szczególności typologii;

8) ustalenie hierarchii kryteriów charakteryzujących glebę, jako części środowiska leśnego;

9) opracowanie metody dla precyzyjnych badań gleb leśnych w terenie;

10) opracowania powyższe powinny znaleźć swój wyraz w odpowiednich publikacjach.

W celu realizacji tych postulatów i pogłębienia nawiązanej współpracy proponuje się utworzenie przy Polskim Naukowym Towarzystwie Leśnym stałej komisji typologicznej, złożonej z przedstawicieli Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego i Polskiego Naukowego Towarzystwa Leśnego, które miałyby za zadanie:

1) uzgodnienie na bazie dialektyki materialistycznej poglądów ideologicznych na zjawiska przyrodnicze, zachodzące w lesie;

2) czuwanie nad realizacją wysuniętych postulatów;

3) wysuwanie nowych zagadnień dla badań fitosocjologów, gleboznawców i typologów w odniesieniu do zespołów leśnych;

4) zlecenie wykonywania określonych tematów;

5) koordynowanie prac fitosocjologów, gleboznawców i typologów w odniesieniu do zespołów leśnych;

6) analizowanie przeprowadzonych badań i ich wyników;

7) organizowanie wspólnych konferencji dla informowania szerszego ogółu o wynikach pracy.

Waga poruszonych zagadnień oraz osiągnięte wyniki na konferencjach typologicznych przyczyniły się do powołania przez Sekretariat Naukowy Prezydium PAN przy Wydziale II Tymczasowej Komisji do spraw typologii leśnej.